

Vass Mátyás:
A GYERMEKKÖLTÉSZET A NEVELÉSBEN

A gyermek érzemvilágában a költészet hasonlít a nyári hajnal hasadásához. A költészet, mint a hajnal a tájat, a vidéket, bearanyozza a gyermek lelki világát s szelíd szivárvány derűjével, vonzó s csillogó fényével bevilágít a lelkébe. Feltárja előtte azt a szép világot, melynek lakóit már annyiszor látta édes álmaiban, a pirosuló hajnal sugármezébe öltözve, aranyhintón s tündérek társaságában repülve. A költészet szárnyain felszáll hozzájuk s velük mulat, velük örül s ez az öröm, mint édes álom, boldoggá teszi a gyermeket; mert ártatlan lelke feltalálta bennük rokontársait, kikhez romlatlan kedélye s tiszta, mocsoktalan érzelme a költészet rózsaláncaival vonzza s csatolja őt.

A költészet a gyermek ártatlan kedélyét, tiszta érzelmét, gondolatait és eszméit, mint a delej vonzza s ragadja magával, s az erkölcsi szépet szűzies tisztaságában és valóságában vési lelke rejtekébe, mely nemcsak örökre maradandó nyomokat hagy maga után lelkében, hanem erkölcsi fejlődésére és nemesülésére is a leghathatósabb befolyást gyakorolja.

A költészet iránt való érzék a gyermekben már csecsemő korában jelentkezik. Mihelyt hallószerve működni kezd, a dallamba öntött hangok hatása nemcsak idegeire gyakorol befolyást, hanem lelkére is. Hogy a gyermeket a kellemes, a dallamszerű hang érdekli s mintegy megbűvöli, ez a szívnek első ébredését jelenti, melyet a költészet igézete hoz életre, miként a tavasz lágy fuvallata életre hozza a virány rügyeit és bimbait.

Nem a szokásnak egyszerű jelensége az, midőn az anya szerető karjába öleli a kisbabát és hintázás, limbázás közben kedves, dallamos hangon ezt dalolja fülébe: „Tente, baba, tente.” Mire az anya eldúdolja a bölcsődalt egyszer vagy kétszer, a dal hallása alatt a kicsi, akármily erősen sírt is, elcsendesedik, pilláit lehunyja, lelke azonban ébren van; mert ha a dal megszűnik, ismét sírni kezd. Ez azt jelenti, hogy a gyermek lelkét megragadta a dal költészete; lelkében álmok szövődnek, melyek a nyugalom édes kényeztetésével delejezik meg idegeit és a kicsi édes, boldog álomba merül, a dal, a költészet hatása alatt.

Midőn azonban a gyermeknek lelki tehetségei fejlődni kezdenek; midőn a külvilág szemlélése által gondolatai és eszméi tisztulnak s figyelni kezd a körülötte s rajta kívül eső dolgokra: a játék költészete lép nála előtérbe. Egy darabka fa, színes ruhába göngyölve, elég, hogy a kisleány figyelmét napokig megragadja s lebilincselje. Öltözteti, levetkőzteti, beszélget, mulat vele. Ez a kedves, bájos jelenség a kicsi lelkében a költészet nyilvánulásának bizonyossága. Majd a kisfiú egy darab fát képzel lónak; ezt hajtja, nógatja, mintha élne, mintha mozogna. A költészetnek mily naiv, mily megható képe ez! Az eszméknek, a gondolatoknak e kisszerűnek látszó nyilvánulását nem szabad a gyermeknél kicsinyelnünk. Minden szülő, nevelő tudja azt, hogy ez a lelki tehetségek első ébredése, melynek fejlesztése a nevelés legszentebb feladatai közé tartozik.

A gyermek eszméi és gondolatai lassankint mindinkább szélesebb kört ölelnek fel. A játék primitív alakjai már nem vonzóak, nem elégítik ki képzeletének bűvkörét. A játék lelketlen tárgyairól a mozgó s élő lények szemlélésére, első sorban állatok, azután az emberek életének megfigyelésére szállnak át képzeletének, eszméinek és gondolatainak szárnyai.

Ez a mese korszaka. Itt veszi kezdetét tulajdonképpen a gyermekköltészet. Mily örömet hallgat meg a gyermek egy-egy vonzó mesét, elbeszélést a kis bárányról, a kis mókusokról, a tündérleányról, Hamupipókeről. Elhagyja érte legkedvesebb játékát. Szórakozottsága megszűnik: szíve megnyílik a szép és igaz előtt s a nélkül, hogy komoly oktatásba volna szöve az erkölcsi szép: szíve és lelke feltalálja azt a költészet igazságában. De amilyen lelki gyönyört, amilyen magasztos eszméket és gon-

dolatokat ébreszt és hint el egy jól választott mese a gyermek lelkében és szívében, épp oly kárt s erkölcsi ferdeséget, romlást és zavart idézhet elő a gyermek érzelmvilágában a rosszul s tapintatlanul választott mese.

A hazajáró lelkekről, a kísértetekről és boszorkányokról s egyéb rémdolgokról mondott mesék feldűlják a gyermek kedélyvilágát, gondolkodásának és eszméinek téves irányt adnak. Az effajta elbeszélések félelmet, rettegést oltanak a gyermek szívébe s lelke tiszta, szennytelen tükrét elhomályosítják, mint a fényes acélt a köd szürke s nedves lehe. A gyermek kedélyvilágának e megrontói kik lehetnek mások, mint azok, kik rémmeséikkel feldűlják a gyermek lelkét s durva kézzel tépik le a benne fakadó költészet virágait.

Eddig a gyermek a szülők és a családtagok ajkairól hallotta a meséket, s ha nem hiányzott azok megválasztásában a nevelői tapintat, a mesék az érzelmek és az erkölcsiség legszebb virágait plántálták szívébe és lelkébe. Ez a legnehezebb feladat. Mert melyik szülő vagy családtag gondol arra, hogy a gyermeknek mi való? A gyermeknek csak oly dolgokról szabad mesélni, melyek erkölcsileg szépek, költészetileg becsesek és igazak. Különösen óvakodni kell az oly mesék elbeszélésétől, melyek vérengző események, a bosszúállást, irigységet, gyűlölséget, lopást, kapzsiságot s egyéb visszataszító képeket foglalnak magukban. A gyermek erkölcsi fejlődésére csak azon mesék gyakorolnak jótékony hatást, melyek a gyöngédséget, a szelídséget, az ártatlanságot, a szerénységet, a szánalmat, a jótékonyt, az irgalmasságot, a háládatosságot festik s tükrözik vissza. A humor, a kedélyes tréfa egyik legbecsebb erkölcsi képző eszköz, de csak akkor, ha költészeti vagy erkölcsi igazságokat tartalmaznak. Az ízetlen, s minden költői vagy erkölcsi igazságtól mentes humor vagy tréfa léhaságra, gúnyolódásra szoktatja s ingerli a gyermeket.

A szülői háznak a nevelés munkájában később segítségére jön az iskola is. Megtanul a gyermek olvasni és gondolkodni, értelme és látóköre mindinkább fejlődik és tágul. Most már maga is olvas meséket. Ámde mit tapasztalunk? Ha a szülői ház és az iskola közönyös az iránt, hogy a gyermek mit olvas, kezébe kerülnek a vásári ponyva termékei, melyek ingadozóvá teszik. Óvni, őrizni kell a gyermeket a vásári ponyva termékeitől, az irodalom e mérges maszlagától, hogy lelke és szíve tisztán maradjon.

Mit tegyen tehát a szülő, hogy gyermekének olvasási vágyát kielégítse s lelkét és szívét megőrizze a ferde irányú olvasmányok behatásától? Talán a könyvkereskedésben vegyen gyermekének úgynevezett „gyermekverseket és képes könyveket?” Oh, igen! Hiszen százával, ezrivel talál itt gyermekolvasmányokat s lehet köztük válogatni. De melyik szülő tudja megválasztani, hogy mely könyv való gyermekének? Első kellék előtte, hogy a kiállítás és képek csinosak legyenek, de hogy a beltartalom milyen, a könyv mit foglal magába, szóba se jó. Pedig ez volna a fő dolog! A fényes köntös alatt sokszor oly silányságokat, minden költői s erkölcsi becs nélkül való szóhalmazt vásárol meg, hogy kár velük gyermekének szemét rontani.

A könyvkereskedésben legtöbbször üzleti szempontból összehalmozódott „gyermekversek és képes könyvek” közül alig válik be csak néhány százalék, melyeket a gyermek kezébe lehetne adni, hogy abból a költészet üdítő cseppjeit szívhatná a szépért s eszményiért sóvárgó gyermeki kebel. Csak egy sort idézek a százakra menő gyermekversek egyik példányából, hogy az olvasó meggyőződjék, mily silányságokat tartalmaznak legtöbbször e fényes külsejű termékek. Egyik képes verseskönyvben, szörnyű torzalakban le van rajzolva egy kínai ember. Már a kép maga visszataszító és ijesztő, alá pedig ez a rím van nyomtatva:

„Derék ember ám itt ez a khinai,
Éhségben nagyok az ő kinjai.”

Hogy ebben nincs költészet vagy humor, nincs más, mint egy rosszul alkalmazott rím, mindenki láthatja.

Ilyen és ehhez hasonló rímhalmazokkal vannak megtömve legtöbbször azon „gyermekversek” és „képes könyvek”, melyeket a szülők születésnapra, névnapra s karácsonyi ajándékkul vesznek meg gyermekeiknek, hogy azokat lelkük és szívük épülésére olvassák.

De nemcsak ily tisztán üzleti termékekről kell itt szólnunk, hanem azon művekről is meg kell emlékeznünk, melyek határozottan s öntudattal a gyermek számára írtak, mint oly termékekről, melyek jogot tartanak arra, hogy a gyermekirodalomban, a gyermekköltészetben számot tegyenek.

A gyermekirodalom egyik legújabb terméke a „*Kis világ* legújabb Flóri könyve”. Írta Eötvös Károly Lajos.

E mű a minisztérium egyik rendeletével óvodák, népiskolai könyvtárak számára és jutalomkönyvül van ajánlva, s a mellett a lapok annak idején melegen ajánlottak pártolásra.

Nem célok e művet beható bíráló alá venni, csak rá akarok mutatni egy oly sarkalatos hibájára, melyet szó nélkül hagyni nem lehet, nem szabad. Első és elengedhetetlen kellék, hogy aki a gyermeknek ír, tudjon magyarul írni. A költői szabadság révén, csupán a rím kedvéért nem szabad gyermekirodalomba ily magyartalanságot becsempészni:

„Mesebeli sárkány,” te ugyan megjártál, (*megjártad* helyett)

De szerzőnél, úgy látszik, nem költői szabadság a járt szónak magyartalan használata, hanem nyelvértéki hiba; mert másutt ismét így ír:

„Megjárt szegény ember, meg a felesége.” (*megjárta* helyett)

Nagy hiba továbbá, hogy a szerző a közmondásokat minden meggondoltabb terv nélkül előrántja s minden cél nélkül rájuk mond egy-egy rímest s így sokszor hamisat is mond. Csak egy példát idézek ebből:

„Nem esik messze az alma a fájától:

Tanuljon a gyermek apjától, anyjától.”

Széles e hazában nincs magyar ember szerzőn kívül, aki e közmondást rosszra nem értené. Lehetetlen, a hogy szerző rosszra akarná a gyermeket tanítani, hogy a rossz tulajdonokat tanulja el a gyermek apjától, anyjától. Pedig az idézet közmondásra húzott ríméből ez következik.

A ritmus és a rímelés ellen is számtalan kifogást lehetne tenni. De nem folytatom, mert e helyen nem célok kritikát írni. Csak azt akartam az idézetek által bebizonyítani: hogy nem csak a bolti s az úgynevezett üzleti termékek, az ismert gyermekversek és képeskönyvek szövegében, hanem a gyermek számára komoly céllal és tudattal írt művekben is mennyi a gyarlóság, a selejtesség, ha avatatlan kezek pendítik meg a gyermekköltészet lantját, s mennyire óvatosnak kell lenni a szülőnek, még a jónak ígérkező művel szemben is, hogy meg ne csalódjék.

Gyermekköltészeti irodalmunk valóban szegény. Csak kevesen vannak a hivatottak, kik e téren szerencsés eredménnyel pengethetnék a lantot. Nem csoda tehát, ha a szülő minden elővigyázat mellett is csatlakozik a gyermeke kezébe adott könyvekkel.

Éppen ezért kell és szükséges, hogy a szülő tájékozva legyen a gyermekköltészeti irodalom körében; éppen ezért kell és szükséges a szülőnek megismernie azon műveket, melyek úgy formailag, mint tartalmilag a gyermekköltészet minden kényes igényeinek megfelelnek.

A gyermekköltészetnek egyedüli hivatott művelője hazánkban ez idő szerint Pó s a Lajos, kinek eddig következő munkái jelentek meg s láttak napvilágot: Dalok, regék; Kis bokréta; Gyermekversek; Aranykert; Kis aranykert; Négy mese.

A költő e műveinek minden sora nemcsak tiszta, zamatos magyarsággal van írva, hanem minden sorából a költészetnek az a megragadó, vonzó és bájos hangja szól, mely a gyermek játszi s romlatlan kedélyében önkéntelenül fakad, mint a rét hímes pázsitján a virág. Minden dal, minden mese a gyermek szívéből, a gyermek szívéhez szól; mintha nem is a költő zengené s mondaná, hanem maga a gyermek vidám s naiv kedélye szülné azokat; mintha játszi vidám kedvében egyik gyermek a másiknak dalolná a kedves, búbájos dalokat, s regélné a vonzó s erkölcsi szépségtől ragyogó regéket és meséket.

Pósa gyermekköltészetének egyik kiváló előnye és érdeme a sokoldalúság. Dalt zeng a bölcső felett, játszik a babával, majd a fiút katonásdiba ugratja, enyeleg az állatokkal, regél a nép meséiből, megzendül ajkán a nemzeti költészet s az ihletettséggel szárnyain felemeli a gyermek lelkét az istenség imadására. Költészete tehát felöleli mindazon tárgyat, mindazon kört, mely gyermeket közvetlenül, majd közvetve érinti és érdekli. Ebben rejlik Pósa költészetének kiváló ereje; ez kölcsönöz dalainak, regéinek, nemzeti s vallási költeményeinek annyi bájt és üdeséget.

Mutatványul néhány költeményt közlök itt, hogy lássa az olvasó, mily búbájos nyelven és hangon beszél Pósa a gyermekekhez:

Altató.

Beli, baba! Hajsó! hajsó!
Zárva van a pitarajtó,
Lásd, milyen jó a napocska,
Elaludt már mosolyogva.
Alugy te is a jó nappal –
Szállj le égből, te szép angyal,
Hozz kicsinek aranyhintót
Jobbra rengőt, balra ringót,
Száz ló legyen a hintóba,
Csillag legyen a patkója.

Vidd a babát zöld erdőbe
Arany hintón sík mezőbe.
Fektesd le ott rózsaaágyra,
Függő arany nyoszolyára.
Feje fölött lepke lengjen,
Arany rigó füttyülgessen.
Arany mókus elringassa,
Édes anyja takargassa!
Alugy baba! Hajsó! hajsó!
Zárva van a pitarajtó.

Csali mese.

Tiszán túl,
Dunán túl,
Alma csüng
A fárúl.
Abba van,
Te Bence!
Egy kis ezüst
Szelence.
Szelencébe kis madár,
Éjjel-nappal kiabál.
Csak azt kiabálja:
Szabadíts ki bátya!

Erdőben,
Berdőben,
Tengerzöld
Mezőben
Van egy szép
Kerek tó,

Aranykacsát
Ringató.
Aranykacsa tó hátán
Gyönyörű szép királylány,
Kerek tó kacsája,
Szállj be a szobámba!

Gingalló,
Lópatkó.
Itt megyen
Víg Palkó!
A vállán
Tarisznya,
Benne meg egy
Furulya.
A ki abba belefű,
Soha se lesz szomorú.
Furcsa egy furulya,
Aki tudja, fújja!

Magyarország.

Magyarország legszebb ország,
Gyönyörű szép Tündérország.
Földnek ékes koronája,
Árpád tűzte homlokára.
Száll a lelkem örömébe'
A Kárpátok tetejére.
Tetejéről messze látok,
Köszöntöm a szabadságot.
Hóborított büszke bércek
Századokkal szembe néznek,
Kékre festi ég azurja,
Vadas erdő koszorúzza.

Völgyek ölén véges-végig
Halas folyók vize fénylik,
Öntözi a selyemrétet
Csorda legel, zsong az élet.
Déliabos arany róna,
Míntha hazám tükre vóna!
Ott lebeg a nemzet lelke,
A magyar nép honszerelme.
Ott lebeg a levegőben,
Szelek szárnyán sík mezőben,
Száll a zúgó vad erdőbe,
Csókot nyom a bérctetőre.

Szép vagy, szép vagy, Magyarország!
Gyönyörű szép Tündérország!
Gyönyörködve el-elnézlek –
Hazám, hogyne szeretnélek!

Ima.

Mennyben lakó én Istenem,
Vedd füledbe dicséretem!
Téged dicsér egész világ,
Neked köszön a kis virág,
Madárka is mikor dalol,
Magasztal a bokor alól,
Mikor a fa sóhajtozik:
Atyám! hozzád imádkozik.
Erős vihar, kis gyöngye szél,
Tenger, patak, hozzád beszél.
Az ég, a föld telve veled –
Dicsértessék a te neved!

Mennyben lakó én Istenem,
Könyörgök, légy mindig velem!
A te neved kiáltozom,
Légy jó atyám, hú pástorum!
Zárd be szívem a rossz előtt,
A jóra adj elég erőt!
Ha kél a fény napkeleten:
A te szemed rajtam legyen!
És ha leszáll napnyugaton;
Te légy, Atyám, az oltalom!
Terjessz ki rám védő kezed –
Dicsértessék a te neved!

Pósának fent idézett hat műve [értsd: a kötetek – *KMJ*] valódi kincsbányája a gyermekköltészetnek. Feltáralja azokban úgy a szülői ház, mint az iskola a maga körét és anyagát. E műveknek egy szülői házból s egy iskolából sem volna szabad hiányozni. Amott azért, hogy a szülő nem csak aggodalom nélkül adhatja a gyermek kezébe Pósa könyveit, hanem a valódi költői bájjal irt dalok, regék, játékok, nemzeti és vallási költemények a gyermek kedélyére és erkölcsi fejlődésére csak jótékony hatást gyakorolnak; emitt azért, hogy az iskola is aknázza ki a gyermekköltészet a nevelés munkájában.

A múltban e téren az iskola keveset tehetett, mert nem volt anyag, mit felhasználhatott volna. Most már ebben nincs hiány. Pósa költészete elég bő anyagot szolgáltat az iskolának is arra, hogy a gyermekköltészet felhasználása által a gyermek lelkében és szívében ápolja, melyre a mai nagyon is anyagias irányú korunkban az iskolának, a nevelésnek kiváló súlyt kell fektetnie.

Peres Sándor a beszéd- és értelemgyakorlatokról írt művében útmutatást ad arra, miként kell a gyermekköltészetet a nevelésben felhasználni. Tehát meg van mutatva az irány, csak követni kell.

A gyermekköltészet felhasználásával a szülői ház és az iskola aranyhidra vezérli a gyermeket, mely az eszményinek, a szépnek, az igaznak tündérhonába kalauzolja őt.

In: *Népnevelők Lapja*, 1888. október 6; 13.

* egyes régies szavaknak, kifejezéseknek a mai alakját adtam – *KMJ*.